

Қазақстан Республикасы
Ғылым және жоғары білім министрлігі

Ш.Ш. Уәлиханов атындағы
Тарих және этнология институты

ОТАН ТАРИХЫ

2026. Т. 29 (3)

ISSN 1814-6961
E-ISSN 2788-9718

- ТАРИХ
- ЭТНОЛОГИЯ
- АРХЕОЛОГИЯ

ОТАН ТАРИХЫ

2026. Т. 29 (3)

ISSN: 1814-6961 (print)
ISSN: 2788-9718 (online)

Отан тарихы Отечественная история History of the Homeland

**Үш айда бір рет шығатын ғылыми журнал
2026. Т. 29 (3)**

Published in the Kazakhstan
Otan tarikhy
Has been issued as a journal since 1998
ISSN: 1814-6961 (Print)
ISSN: 2788-9718 (Online)
2026. Vol. 29. Is. 3. Pp. 1432–1444
Journal homepage:
<https://otan.history.iie.kz>

FTAXP/MPHTI/IRSTI 03.20

https://doi.org/10.51943/2788-9718_2026_29_3_1432-1444

ҚАРАҒАНДЫ ЖӘНЕ ҰЛЫТАУ ОБЛЫСТАРЫНДАҒЫ ҚАЗАҚТАР АРАСЫНДАҒЫ НЕКЕ ТҰРАҚСЫЗДЫҒЫНА ЭТНОЛОГИЯЛЫҚ ТАЛДАУ

Ерғали Гауһар¹, Қалыш Аманжол², Исаева Алия Исаевна^{3*}

¹ әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
(әл-Фараби даңғылы, 71, 050038, Алматы, Қазақстан Республикасы)
2 курс докторант
<https://orcid.org/0009-0000-7496-0918>. E-mail: bakaeva.gauhar@mail.ru

² әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
(әл-Фараби даңғылы, 71, 0550038, Алматы, Қазақстан Республикасы)
<https://orcid.org/0000-0003-3073-1368>. E-mail: kalyshamanzhol@gmail.com

³ Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті
(Гоголь көшесі 114/8, 050000, Алматы, Қазақстан Республикасы)
Тарих ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор
<https://orcid.org/0000-0002-7592-2945>. E-mail: aliyaissaevna@gmail.com

*Автор-корреспондент

© Ш.Ш. Уәлиханов атындағы ТЭИ, 2026

© Ерғали Г., Қалыш А.Б., Исаева А.И., 2026

Аңдатпа. *Kіріспе.* Қазіргі таңда отбасы-неке қатынастарының тұрақтылықтан ажырауы, некені бұзудың үдерістері мен себептерін зерттеу әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдар, соның ішінде этнология үшін ерекше өзектілікке ие болып отыр. Тұрақсыз некелердің жай-күйі мен факторларын зерделеудегі пәнаралық тәсіл олардың кешенді табиғатын ашуға және оның этноәлеуметтік салдарын айқындауға мүмкіндік береді. Қазақстандық қоғамның трансформациясы жағдайында дәстүрлі құндылық ұстанымдарының, отбасылық стратегиялар мен туыстық қатынас үлгілерінің өзгеруімен қатар, неке тұрақсыздығын талдау күнделікті этномәдени құбылыстар мен заманауи әлеуметтік-экономикалық жағдайларды да ескеруді талап етеді. *Мақаланың мақсаты* – ресми статистикалық деректер мен ел арасынан жиналған этнологиялық материалдарға сүйене отырып Қарағанды және Ұлытау облыстарындағы қазақтар арасындағы неке тұрақсыздығының сипаттамалары мен факторларын анықтау және талдау. *Зерттеу міндеттері:* неке тұрақсыздығына алып келетін негізгі себептер мен алғышарттарды айқындау; өңірдегі отбасылық-некелік қатынастардың тұрақтылығы мен қақтығыстылығының даму қарқынын талдау; ауылдық ортадағы некенің ыдырауына ықпал ететін маңызды себептерді анықтау; дәстүрлі ережелер мен заманауи инновациялық үдерістердің ажырасу процестерінің сипатына ықпалын салыстырмалы түрде зерделеу. *Зерттеу нәтижелері:* некенің бұзылу ықтималдығы негізінен халқы бір ұлттан құралған ауылдық ортаға қарағанда, көпэтностық қалалық ортада едәуір жоғары екені анықталды. Отбасылық-некелік қатынастарының әлсіреуі нарықтық экономика, урбанизация, гендерлік факторлар, жастардың өмірлік

ұстанымдарының өзгеруі секілді жалпы республикалық үрдістер аясында байқалады. Аймақтағы неке тұрақтылығына отбасы құрамында аға буын өкілдерінің болуы, ағайын-туыстарымен байланыста болуы, сондай-ақ құдандалық қатынастардың белсенділігі неке тұрақтылығына елеулі ықпалын тигізеді. *Ғылыми жаңалығы:* ресми статистикалық, сондай-ақ этнологиялық мәліметтерді байланыстыра талдау арқылы аймақтағы неке тұрақсыздығының жай-күйі мен ерекшеліктері анықталады. *Қорытынды.* Жүргізілген зерттеу Қарағанды және Ұлытау облыстарының қалалық және ауылдық жерлеріндегі қазақтардың отбасы-некелік қатынастарының тұрақтану және әлсіреу үрдістерін объективті талдауға, аталған үрдістерге ықпал етуші факторларды айқындауға және олардың қазіргі әлеуметтік-экономикалық даму жағдайындағы этномәдени ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: қазақтар, Қарағанды және Ұлытау облыстары, неке-отбасылық қатынастар, некелік тұрақсыздық, ажырасу, отбасы этнологиясы, урбандалу үдерісі, дәстүрлер мен инновациялар.

Дәйексөз үшін: Ергали Г., Қалыш А.Б., Исаева А.И. Қарағанды және Ұлытау облыстарындағы қазақтар арасындағы неке тұрақсыздығына этнологиялық талдау // Отан тарихы. 2026. Т. 29. № 3. 1432–1444-бб. [Қазақш]. DOI: 10.51943/2788-9718_2026_29_3_1432-1444

ЭТНОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ БРАЧНОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ СРЕДИ КАЗАХОВ КАРАГАНДИНСКОЙ И УЛЫТАУ СКОЙ ОБЛАСТЕЙ

Ергали Гаухар¹, Калыш Аманжол Боранбайұлы², Исаева Алия Исаевна^{3*}

¹ Казахский национальный университет им. аль-Фараби
(пр. Аль-Фараби, 71, 050038, Алматы, Республика Казахстан)
Докторант 2 курса
<https://orcid.org/0009-0000-7496-0918>. E-mail: bakaeva.gauhar@mail.ru

² Казахский национальный университет им. аль-Фараби
(пр. Аль-Фараби, 71, 050038, Алматы, Республика Казахстан)
Доктор исторических наук, профессор
<https://orcid.org/0000-0003-3073-1368>. E-mail: kalyshamanzhol@gmail.com

³ Казахский национальный женский педагогический университет
(ул. Гоголя, 114/8. 050000, Алматы, Казакстан Республикасы)
Кандидат исторических наук, ассоцир. профессор
<https://orcid.org/0000-0002-7592-2945>. E-mail: aliyaissaevna@gmail.com.

© ИИЭ им. Ч.Ч. Валиханова, 2026

© Ергали Г., Калыш А.Б., Исаева А.И., 2026

Аннотация. *Введение.* В настоящее время исследование устойчивости и конфликтности брачно-семейных отношений, а также мотивов и причин расторжения брака приобретает особую актуальность для социальных и гуманитарных наук, включая этнологию. Междисциплинарный подход к изучению состояния и факторов нестабильных браков позволяет раскрыть их комплексный характер и последствия. В условиях трансформации казахстанского общества, а также изменений в традиционных системах ценностей, семейных стратегиях и моделях родственных отношений, анализ брачной нестабильности требует учета как повседневных этнокультурных явлений, так и современных социально-экономических условий. *Цель статьи* заключается в выявлении особенностей и факторов брачной нестабильности среди казахов Карагандинской и Улытауской областей на основе комплексного анализа официальных статистических данных и полевых этнологических материалов. *Задачи исследования:* выявить основные причины и предпосылки брачной нестабильности; проанализировать динамику и тенденции устойчивости и конфликтности семейно-брачных отношений в регионе; выделить ключевые причины распада браков в городской и сельской среде; провести сравнительное исследование влияния тардций и инноваций на характер разводов. *Результаты исследования* показывают, что вероятность расторжения брака в исследуемом

регионе значительно выше в полиэтнической городской среде по сравнению с моноэтнической сельской. Ослабление брачно-семейных отношений происходит под воздействием совокупности демографических, социально-экономических, этнокультурных, урбанизационных, гендерных факторов и изменений жизненных установок молодого поколения. Существенное влияние для стабильности семейных отношений оказывают наличие старших членов семьи, сохранение родственных связей, традиционных стереотипов брачного поведения. *Научная новизна исследования* состоит в комплексном этнологическом анализе состояния брачной нестабильности среди казахов двух рассматриваемых областей с учетом социально-демографических и этнокультурных особенностей. *Заключение.* Полученные результаты свидетельствуют о сложном процессе взаимодействия существующих традиционных представлений и современных социальных практик в семейных и брачных отношениях среди городских и сельских казахов Карагандинской и Улытауской областей.

Ключевые слова: казахи, Карагандинская и Улытауская области, брачно-семейные отношения, брачная нестабильность, развод, этнология семьи, урбанизация, традиции и инновации.

Для цитирования: Ергали Г., Калыш А.Б., Исаева А.И. Этнологический анализ брачной нестабильности среди казахов Карагандинской и Улытауской областей // Отан тарихы. 2026. Т. 29. № 3. С. 1432–1444. [на каз]. DOI: 10.51943/2788-9718_2026_29_3_1432-1444

ETHNOLOGICAL ANALYSIS OF MARITAL INSTABILITY AMONG KAZAKHS IN THE KARAGANDA AND ULYTAU REGIONS

Yergali Gauhar¹, Kalysh Amanzhol², Issayeva Aliya^{3*}

¹ Al-Farabi Kazakh National University

(Al-Farabi Aven6 71, 050038 Almaty, Republic of Kazakhstan)

2nd year doctoral student

<https://orcid.org/0009-0000-7496-0918>. E-mail: bakaeva.gauhar@mail.ru

² Al-Farabi Kazakh National University

(Al-Farabi Aven6 71, 050038 Almaty, Republic of Kazakhstan)

Doctor of Historical Sciences, Professor

<https://orcid.org/0000-0003-3073-1368>. E-mail: kalyshamanzhol@gmail.com

³ Kazakh National Woman Pedagogical University

(Gogol Street, 114/8. 050000, Almaty, Republik of Kazakhstan)

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor

<https://orcid.org/0000-0002-7592-2945>. E-mail: aliyaissaevna@gmail.com.

*Corresponding author

© Valikhanov IHE, 2026

© Yergali G., Kalysh A.B., Issayeva A.I., 2026

Abstract. Introduction. The study of the stability of marital and family relations, family conflict, and the motives and causes of marital dissolution has become increasingly relevant to the social sciences and humanities, including ethnology. An interdisciplinary approach to examining marital instability and the factors contributing to it makes it possible to reveal the complex nature and consequences of this phenomenon. In the context of the ongoing transformation of Kazakhstani society, as well as changes in traditional value systems, family strategies, and patterns of kinship relations, the analysis of marital instability requires consideration of both everyday ethnocultural practices and contemporary socioeconomic conditions. *The purpose of this article* is to identify the distinctive features and determinants of marital instability among Kazakhs in the Karaganda and Ulytau Regions through a comprehensive analysis of official statistical data and ethnographic fieldwork materials. *The research objectives* are to identify the principal causes and preconditions of marital instability; analyze the dynamics and trends of stability and conflict in marital and family relations in the region; determine the key causes of marital dissolution in urban

and rural settings; and conduct a comparative analysis of the influence of traditional values and contemporary innovations on divorce patterns. *Research results:* The findings indicate that the likelihood of marital dissolution in the region under study is significantly higher in multiethnic urban settings than in predominantly monoethnic rural communities. The weakening of marital and family relations is influenced by a combination of demographic, socioeconomic, ethnocultural, urbanization-related, and gender-related factors, as well as by changes in the life orientations of the younger generation. The presence of senior family members, the preservation of kinship ties, and adherence to traditional patterns of marital behaviour have a significant influence on the stability of family relations. *Scientific novelty:* The scientific novelty of the study lies in its comprehensive ethnological analysis of marital instability among Kazakhs in the Karaganda and Ulytau Regions, with due consideration given to their sociodemographic and ethnocultural characteristics. *Conclusion.* The findings reveal a complex interaction between enduring traditional values and contemporary social practices in marital and family relations among urban and rural Kazakhs in the Karaganda and Ulytau Regions.

Keywords: Kazakhs, Karaganda and Ulytau Regions, marital and family relations, marital instability, divorce, ethnology of the family, urbanization, traditions and innovations.

For citation: Ethnological analysis of marital instability among Kazakhs in the Karaganda and Ulytau regions // Otan tarihy. 2026. Vol. 29. No 3. Pp. 1432-1444. [in kaz]. DOI: 10.51943/2788-9718_2026_29_3_1432-1444

Кіріспе. Қазіргі кезеңде жаңғырту және урбанизация үдерістерінің әсерінен дәстүрлі отбасы неке институтындағы күрделі өзгерістер әлемнің көптеген елдерін қамтып, жаһандық сипат алып отыр. Бұл құбылыстар этнология және әлеуметтік антропология ғылымдары үшін өзекті зерттеу бағыттарының біріне айналды. Аталған өзгерістер дәстүрлі адамгершілік-этикалық құндылықтардың трансформациясымен, гендерлік қатынастардың өзгеруімен, жеке адамдардың некеден күтетін үміттері мақсаттарының даралануымен, отбасы тұрақтылығының әлсіреуімен және ажырасу көрсеткіштерінің өсуімен сипатталады (А. Гидденс, У. Бек, Л. Скотт, А. Черлин, Х. Шольц және т.б.).

Қазақстанда, соның ішінде Қарағанды және Ұлытау облыстарында бұл үрдістер ерекше әлеуметтік-мәдени жағдайда жүзеге асуда. Мұнда жаңғырту үрдістерімен қатар халық санасында неке, туыстық және ұжымдық жауапкершілік туралы дәстүрлі түсініктер де терең қалыптасқан. Дегенмен, соңғы онжылдықтарда ажырасу деңгейінің тұрақты өсуі байқалады. Бұл құбылыс неке тұрақсыздығын аймақтық және этномәдени ерекшеліктер тұрғысынан кешенді талдауды талап етеді. Индустриялық урбанизацияланған орталықтар этнодемографиялық құрамы әркелкі болып келетін ауылдық аумақтардың қатар орналасуы Қарағанды және Ұлытау облыстарын зерттеуге ерекше қызығушылық тудырады. Қарағанды облысы урбанизация деңгейінің жоғарылығымен және көпұлтты құрылымымен сипатталса, Ұлытау облысында қазақ халқының үлесі басым және ауылдық құрамдас бөлігі айқын көрінеді. Аталған облыстарды салыстырмалы тұрғыдан зерттеу урбанизацияның, этникалық құрылымның және әлеуметтік-мәдени ортаның некелік тұрақтылығына ықпалын талдауға мүмкіндік береді.

Жалпы алғанда, ұсынылып отырған өңірлік зерттеудің өзектілігі: ажырасу деңгейінің өсуі және оның әлеуметтік-демографиялық салдарымен; урбанизация жағдайындағы неке тұрақсыздығын кешенді зерделеу қажеттілігімен; мәселенің аймақтық тұрғыдан жеткілікті деңгейде зерттелмегендігімен; зерттеу нәтижелерінің отбасы институтын нығайтуға бағытталған маңыздылығымен айқындалады.

Материалдар зерттеу әдістері. Мақаланың *эмпирикалық негізін* 2024-2026 жж. Қарағанды облысында – Қарағанды, Теміртау, Сәтбаев, Шахтинск қалаларында, Бұқар жырау, Қарқаралы және Шет аудандарында; Ұлытау облысында – Жезқазған қаласында, Жаңарқа және Ұлытау ауылдық аудандарда тұратын әртүрлі әлеуметтік және жасына қарай жіктелген топтар өкілдерінің арасынан жиналған этнографиялық мәліметтер құрайды. Сонымен қатар, Қазақстан Республикасының соңғы жылдардағы халық санағы материалдары, демографиялық жылнамалар және ресми статистикалық деректер пайдаланылды.

Материал жинау сұхбат және сауалнама жүргізу әдісі арқылы жүзеге асырылды. Зерттеуге барлығы 50 респондент оның ішінде, қалалық ортадан (Қарағанды, Теміртау, Жезқазған, Сәтбаев) 30 респондент (60%), ауылдық ортадан (Шет, Атасу, Жаңарқа, Ұлытау) 20 респондент (40%) қатысты. Респонденттер әртүрлі некелік мәртебедегі 60% әйелдер және 40% ерлерден құралған. Осы респонденттер ішінде 30% (15 адам) 18-29 жас аралығындағы жас отбасылар, 50% (25 адам) 30-45

жас аралығындағы некелік дағдарыста тәжірибесі бар респонденттер, 20% (10 адам) 46 жас және одан жоғары дәстүрлі отбасылық құндылықтарды ұстанатын аға буын өкілдерінен тұрады.

Зерттеудің теориялық негізін некені жаңғырту мен жекешелендіру тұжырымдамалары А. Гидденс [Giddens, 1990], У. Бек және Л. Скотт [Beck, Scott, 1994], ерлі-зайыптылар одағының ыдырауын түсіндіретін жағдайлық және көпсатылы үлгілер А. Маслоу [Maslow, 1970], М.Кент [Кент, 1993], К. Аронс [Аронс, 1995], сондай-ақ ажырасудың бұрынғы жұбайлар балаларға және тұтастай қоғамға ықпал ететін әлеуметтік-психологиялық салдарларын талдауға арналған еңбектер Ф. Фаган және А. Черчилль [Fagan., Churchill, 2012], Г. Честерон, [Chesteron, 2017] қарастырылды. *Зерттеу әдіснамасы* пәнаралық сипатқа ие болып табылады. Зерттеу барысында салыстырмалы-тарихи, гендерлік және этнодемографиялық, этноәлеуметтік талдау, сондай-ақ ажырасу көрсеткіштерін сандық және сапалық өңдеу тәсілдері қолданылды. Статистикалық деректерді этнографиялық зерттеулермен ұштастыру жанжалды отбасылардағы қауіпті жағдайларды тудыратын элементтерді айқындауға, қалалық және ауылдық ортадағы отбасылық-некелік қатынастардың ыдырауының ортақ белгілері ерекшеліктерін анықтауға, отбасылық даулардың объективті әлеуметтік-экономикалық және субъективті себептерін талдауға, неке тұрақсыздығының құрылымдық және мәдени себептері арасындағы өзара байланыстарды кешенді түрде ашуға мүмкіндік береді.

Талдау. *Тақырыпты таңдаудың негіздемесі.* Қазақстандағы отбасы мен неке қатынастарының тұрақтылығы, қақтығыстылығы және ыдырау мәселесі отандық этноәлеуметтанулық және тарихи-этнологиялық зерттеулерде белгілі бір деңгейде көрініс тапқан.

А.Б. Қалыштың монографиялық еңбегінде этнологиялық, этноәлеуметтанулық, статистикалық және мұрағаттық деректер (АХАТ органдары халық соттарының материалдары) негізінде Қазақстанның барлық өңірлеріндегі ірі этностық топтарға жататын ауылдық және қалалық тұрғындардың некелесу және ажырасу ерекшеліктері талданған [Қалыш, 2013]. Аталған ғылыми бағыттың логикалық жалғасы ретінде А.Б. Қалыш, Қ.Б. Баудиярова және А.И. Исаева бірлесіп дайындаған ұжымдық монографияны атауға болады. Бұл еңбекте Оңтүстік Қазақстан халқының отбасы-некелік үдерістері сандық және сапалық деректерді салыстырмалы талдау тұрғысында қарастырылған [Қалыш, Баудиярова, Исаева, 2016].

Сондай-ақ «Ажырасулар және олардың салдары» [Разводы..., 2021] атты талдау есебі мазмұндық және сапалық тұрғыдан назар аударуға тұрарлық. Аталған зерттеу Е.А. Рудневтің жетекшілігімен Әлеуметтанулық зерттеулер орталығы және Р.Б. Тасым басқаратын Қоғамдық үдерістерді зерттеу орталығының сарапшылары бірлесіп әзірлеген. Онда кең ауқымды әлеуметтанулық сауалнама нәтижелері негізінде некенің бұзылуының әлеуметтік-экономикалық және психологиялық салдарлары, сондай-ақ қазіргі қоғамдағы ажырасуға қатысты көзқарастар сараланған.

А.Т. Абдулинаның монографиясында Қазақстан бойынша, сондай-ақ республиканың 14 облысы мен үш ірі қаласы шеңберінде 1959–2021 жылдар аралығын қамтитын неке және ажырасу үрдістеріне қатысты осындай талдау ұсынылған. Аталмыш зерттеудің құндылығы оның кеңестік және тәуелсіздік кезеңдеріндегі халық санағы деректерін кеңінен пайдалануында ғана емес, сонымен қатар Қазақстан Республикасы Әділет министрлігі мен АХАЖ бөлімдерінің мәліметтерін қамтуында жатыр. Бұл Қарағанды және Ұлытау облыстарының халқына қатысты салыстырмалы деректерді түсіндіруге де қатысты [Абдулина, 2024].

Сонымен қатар, тарихнамалық талдау Орталық Қазақстан халқының, соның ішінде Қарағанды және Ұлытау облыстарында тұратын әртүрлі этникалық топтар өкілдерінің отбасы-неке қатынастарының тұрақтылығы қақтығыстылығы мәселесі күні бүгінге дейін қалалық және ауылдық орта тұрғысынан жүйелі статистикалық-этнологиялық зерттеу нысанына айналмағанын көрсетеді. Зерттеліп отырған мәселенің этнодемографиялық құрылымы әлеуметтік-мәдени ерекшеліктерін ескере отырып, кешенді аймақтық деңгейде қарастырылмауы осы жұмыстың ғылыми жаңалығы мен өзектілігін айқындайды.

Зерттеу нәтижелері.

Дәстүрлі неке моделі және ұрпақаралық әлеуметтену – отбасы тұрақтылығын қамтамасыз ететін қозғаушы күштер.

Әдеттегі қазақ мәдениетінде неке мен отбасы қатынастары дәстүрлі құқықта, ислам діни жүйесінде және өсиет айту дәстүрінде бекітілген нормативтік ұстанымдардың тұтас жиынтығымен реттелген. Бұл құрылым тек әлеуметтік бақылау-басқару қызметін атқарып қана қоймай, сонымен қатар некедегі тұрақты тәртіп үлгілерін қалыптастырудың мәдени құралы ретінде қолданылған.

Дәстүрлі тұрмыс салтында жұбайлардың әлеуметтік міндеттерінің айқын бөлінісі отбасы ішіндегі қатынастардың атқарушылық тәртібін қамтамасыз етіп отырған. Жалпы алғанда, ер адам (әке, отағасы) отбасының экономикалық және әлеуметтік тірегі ретінде қарастырылған, ол отбасының мүдделерін сыртқы әлеуметтік ортада қорғауға, материалдық жағынан қамтамасыз етуге және өкілдік етуге жауапты болған. Оның мәртебесі тек экономикалық қызметімен ғана емес, сонымен қатар отбасының абыройын сақтау, діни және әлеуметтік жауапкершілік талаптарын орындау міндетімен де анықталды. Ал әйел (ана) өз кезегінде үй шаруасына, бала тәрбиесіне және отбасы ішіндегі үйлесімділікті, отбасының адамгершілік-тәрбиелік беделін сақтауға жауапты болған. Ерлі-зайыптылардың өз міндетіне деген жауапкершілігі, некелік одақтың ішкі үйлесімділігі мен тұрақтылығын қамтамасыз етті.

Қазақы құндылықтар жүйесінде ана институты ерекше орын алады. Ұлттық мәдени дәстүрдегі анаға деген құрмет пен ата-анаға көрсетілген ілтипат – некеге жауапты көзқарас қалыптастыруға елеулі әсер ететін негізгі адамгершілік қағидалар болып табылады. Дәстүрлі қазақ дүниетанымында әйел заты отбасын сақтаушы әрі негізгі тәрбие беруші тұлға ретінде қабылданады, яғни балалардың рухани тәрбиесі, отбасындағы психологиялық ахуалдың сақталуы және отбасының адамгершілік тұрғысындағы тұрақтылығы негізінен әйелге байланысты болып келген. Анасы болашақ келінге тәртіп тәрбие үлгісін көрсетуде әдептілік құндылықтарын ұрпақтан ұрпаққа таратушы әрі дәнекер рөлін атқарған. Бұл қазақы тәрбиенің қалыптасқан гендерлік рөлдер жүйесімен үйлесімділігінің айқын көрінісі болып табылады. Сол сияқты, ұл балалардың бойына ерте жастан отбасын асырау, қорғау және әулет мұрагерлігін сақтау жауапкершілігі сіңірілген. Информанттар атап өткендей, дәстүрлі дүниетанымда неке тұрақтылығы жұбайлардың өзара бірлігімен және олардың туыстық қауымдастық тарапынан қойылатын әлеуметтік талаптарға сәйкес келуімен байланысты болған.

Алайда қазіргі кезеңдегі гендерлік тұрғыдағы өзгерістер мен әлеуметтік жаңғыру үдерістері некені сақтау үшін ерлі-зайыптылар арасында жауапкершілікті теңдей бөлуді талап етуде. Отбасы ішіндегі өзара құрмет деңгейінің, ата-ана беделінің төмендеуі және жеткіншек ұрпақты бақылаудың дәстүрлі қағидаларының әлсіреуі некедегі тұрақсыздықтың артуына тікелей себеп болатынын эмпирикалық мәліметтер көрсетіп отыр. Осылайша, дәстүрлі рөлдік құрылымның өзгеруі жұбайлар мүдделерін үйлестіретін баламалы әрі тұрақты үлгілердің қалыптасуына, соның салдарынан отбасылық қақтығыстардың артуына ықпал етуі мүмкін.

Зерттеліп жатқан аймақтағы және Қазақстанның басқа да өңірлерінде отбасы – рухани-дәстүрлі болмыста тек ұрпақ өсіру құралы ретінде ғана емес, сонымен қатар жеке тұлғаның әлеуметтенуін және мәдени құндылықтардың жаңғыруын қамтамасыз ететін рухани және мағыналық кеңістік ретінде қарастырылады. Қазақ отбасы мәдениетінде өзара құрметке, туыстық байланыстарды сақтауға басымдық беріледі. Жанұяда отбасы ішіндегі қақтығыстардың шиеленісу ықтималдығын азайтып, неке қарым-қатынастарын нығайтуға айтарлықтай септігін тигізеді.

Отбасылық құндылықтарды сабақтастырудың негізгі тетігі – ұрпақаралық байланыс. Ата-ана тарапынан қамқорлық, тәлімгерлік және әлеуметтік бақылау жасалуы жастардың некелік міндеттер, кеңейтілген отбасы ортасындағы мінез-құлық мәдениеті, некенің адамгершілік қағидалар, әулеттік жауапкершілік туралы түсініктер қалыптастырады. Күнделікті тәжірибе, үлгі-өнеге дәстүрлі қазақ қоғамының болмысында отбасы тұрақтылығының ең маңызды шарты болып табылады.

Некедегі тұрақтылықтың адамгершілік және құндылық негіздері

Дәстүрлі қазақ дүниетанымында отбасы тарихи қалыптасқан көзқараста – әлеуметтік және құрылымдық тұрақтылықтың негізі, ал неке – белгілі бір тұлғаның жеке басының ғана емес, жалпы қоғамның құндылық жүйесін қалыптастырудың басты институты ретінде қарастырылған. Некеде тұрған адамдардың үйлесімді өмір сүруі тек жұбайлардың жеке игілігі ретінде ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік тәртіптің, ұрпақтар арасындағы мұрагерлік және тұтастық бірлікті сақтаудың кепілі деп танылған. Өзара қолдау, құрмет көрсету, адалық таныту және жауапкершілік көтеру – әлеуметтік әрі демографиялық тұрақтылықтың ең маңызды шарты ретінде қабылданған. Және де бұл ұстанымдар дәстүрлі некелік-отбасылық қатынастарын реттеу жүйесінде бекітілген. Аталмыш жүйе әдет құқығы, қоғамдық пікір және негізгі адамгершілік құндылықтар жиынтығын қамтиды. Отбасы – тек жеке құрылым емес, ауқымды әлеуметтік жүйенің ажырамас бөлігі болды, яғни некенің тұрақтылығы туыстық және аумақтық қауымдастық тұтастығымен тікелей байланысты болған.

Некенің символдық мәні рәсімдік және ғұрыптық жүйеде көрініс тапқан. Атап айтқанда, үйлену тойынан бастап отау құруға дейінгі кезеңдегі салт-дәстүрлер, әдет-ғұрыптар ағайын-туыстардың қатысуымен өтетін ұжымдық сипатқа ие болған. Отбасы институтына қатысты салт-

дәстүрлер неке қатынастарын нығайтуға, оның өміршеңдігіне мол септігін тигізіп, жұбайлардың өзара жауапкершілігін бекітіп, ажырасуды болдырмауға бағытталған әлеуметтік қағидалар қалыптасқан [ДЭМ – I, II, III].

Бұл ретте ұрпақтар сабақтасығы ата-ана беделінің орны ерекше. Мұндай үрдіс Ұлытау және Қарағанды облыстарында, сондай-ақ Қазақстанның өзге өңірлеріндегі қазақ халқының құндылықтар жүйесінде маңызды орын алады. Қазақ отбасында ата-анаға құрмет көрсету үрдісі кеңінен тараған. Қазақтың дәстүрінде ана институты ұрпақ тәлім-тәрбиесімен, отбасының береке-бірлігімен, әулеттегі беделімен, отбасының тарихын сақтау және мәдени құндылықтарды өскелең ұрпаққа жеткізумен тікелей байланысты. Қазіргі кезеңдегі ұрпақтар сабақтастығының бұзылуы, ата-аналық тәлімгерліктің әлсіреуі және ақсақалдар институты беделінің төмендеуі қоғамдық санада отбасылық байланыстардың әлсіреуінің дәлелдері ретінде қабылданады. Ел арасынан жиналған мәліметтерде ақпарат берушілер ересек ұрпаққа деген құрметтің бәсеңдеуі отбасындағы тәртіп адамгершіліктің әлсіреуімен байланысты екенін атап көрсетеді [ДЭМ – I, IV, V].

Сонымен қатар, неке тұрақтылығы жұбайлар арасындағы күнделікті өзара іс-қимылға, бірін-бірі түсіну, өзара қолдау мәдениетіне тікелей байланысты болып табылады. Респонденттердің жауаптарына сүйенсек, отбасы ішіндегі байланыстың, сезімталдық және екіжақты келісімнің болмауы біртіндеп жатсыну жасырын қақтығыстардың өршуіне әкеліп соғады [ДЭМ – II, VI – VII].

Зерттеліп отырған Қарағанды мен Ұлытау облыстарындағы жергілікті қазақи ортада неке ұрпақ тәрбиесін туыстық орта мен қоғамның ортақ жауапкершілігінің ажырамас бөлігі ретінде қабылдайды. Отбасы жеке тұлғаның әлеуметтік ықпалдастығын, оның туыстық және аумақтық байланыстар жүйесіне кірігуін қамтамасыз ететін құрылымдық бірлік ретінде қарастырылады.

Сонымен қатар соңғы онжылдықтардағы әлеуметтік-мәдени өзгерістер, басқарудың нарықтық үлгіге көшуі, көші-қон үдерістері және жас ұрпақтың өмірлік даму жолындағы өзгерістері дәстүрлі көзқарастардың қайта қаралуын тудырады. Дәстүрлі құндылықтар имандылық нормалардың әлсіреуі салдарынан жұбайлардың өмірлік ұстанымдары бір арнаға тоғыспаған жағдайда некені ұстап тұратын сыртқы күш қалмайды.

Қазіргі таңда қоғам ішінде толық емес отбасылар санының өсуі, балалардың тек әкесінің немесе анасының тәрбиесінде қалуы және әлеуметтік жетімдік, сондай-ақ некенің тұрақты институт ретіндегі беделінің төмендеуі мәселелеріне қатысты алаңдаушылық күшейіп келеді. Ажырасудың теріс салдары әкелердің бала тәрбиесіне қатысу деңгейінің төмендеуін, сондай-ақ олардың болашағын айқындаудағы, соның ішінде мамандық таңдау, орта және жоғарғы кәсіптік білім алу кезеңіндегі немқұрайлылығын, материалдық және қаржылық қолдаудан жалтаруын атап өтуге болады. Бұл үрдістер тек отбасылық немесе демографиялық мәселе ғана емес, құндылықтар жүйесінің өзгеруінің көрсеткіші болып табылады.

Сондай-ақ, отбасының негізгі құндылық әрі қазақи болмысты қалыптастырушы фактор ретіндегі рөлі артып келеді. Далалық сұхбаттарды талдау нәтижесі көрсеткендей, отбасы-неке институтындағы өзгерістерге қарамастан, Орталық Қазақстандағы қазақтардың елеулі бөлігі отбасын патриоттық санамен, ұжымдық бірегейлікпен және тарихи жадпен тығыз байланысты негізгі құндылық ретінде қабылдайды. Некенің тұрақтылығы қарым-қатынастың тілдесу сипатымен, өзара қолдаумен, отбасы мен балаларға жауаптылығымен, сондай-ақ үлкендерге деген құрметті сақтаумен байланысты. Біздің пікірімізше, бұл деректер еліміздегі әлеуметтанулық зерттеулердің нәтижелерімен толық сәйкес келеді. Мәселен, қазақстандықтардың 43,2% ажырасуды «мүлдем құпталмайтын құбылыс» санайды [Аналитический отчет, 2021: 100]. Олар отбасы-некелік құндылықтарды сақтауды және жас ұрпақтың толыққанды отбасында тәрбиеленуін қолдайды. Ұрпақаралық сабақтастықтың әлсіреуі мен дәстүрлі адамгершілік қағидалардың бұзылуы информанттар тарапынан «құндылықтар дағдарысының» белгісі ретінде қабылданады. Сонымен қатар, өзара құрмет, қолдау және туыстық бірлік қағидаларына негізделген тұрақты ізгілікті көзқарастардың болуы ішкі әлеуметтік бақылау некені сақтауға ынталандырудың маңызды тетігі қызметін атқарады.

Сонымен Қарағанды және Ұлытау өңірлеріндегі адамгершілік және құндылық негіздері қазақ отбасыларының неке қатынастары тұрақтылығының маңызды факторы болып қала береді. Ол тек мәдени мұра ретінде ғана емес, сонымен қатар отбасы өмірінің белсенді реттеушісі қызметін атқарып, қазіргі әлеуметтік тұрақсыздандырушы өзгерістердің әсерін теңгеруге мүмкіндік береді.

Некедегі тұрақсыздандудың әлеуметтік-экономикалық және моральдық факторлары.

Қарағанды мен Ұлытау облыстарындағы жаңғыру үдерістері, урбанизация және әлеуметтік-экономикалық қатынастардың өзгеруі аясында қазақ отбасының дәстүрлі үлгісіндегі елеулі өзгерістер байқалады. Ұрпақаралық байланыстардың ішінара әлсіреуі, ата-ана тарапынан бақылаудың төмендеуі, жастардың құндылық бағыттарының жаңаруы және гендерлік мінез-құлық үлгілерінің өзгеруі некелік қатынастардың табиғатына күрделі әсер етеді. Әлеуметтік-экономикалық себептермен қатар, неке тұрақсыздығының басты себебі ретінде отбасылық әлеуметтенудің жеткіліксіздігін атап өтуге болады. Бұл мәселе жастар бойында жауапкершіліктің, мәдениаралық коммуникацияның және қақтығыстарды оңтайлы шешу дағдыларының толық қлыптаспауынан көрініс табады.

1970-1990 жылдары және ХХІ ғасырдың басында елімізде белең алған ажырасу санының өсуі – тек демографиялық үрдіс қана емес, сонымен бірге күрделі әлеуметтік-мәдени мәселе болып табылады. Соңғы онжылдықтарда бұл үдеріске өтпелі кезеңдегі нарықтық қатынастардың қиындықтары айтарлықтай әсер еткені мәлім. Бұл ретте шағын қалалар ауылдық жерлердегі жасырын жұмыссыздық мәселесін атап өткен жөн. Осы жағдай жас және орта буын өкілдерінің жұмыс іздеп, ірі қалаларға жаппай көшуіне әкелді. Сәйкесінше қалалық ортаға бейімделу, тұрғын үй мәселелері сияқты қиындықтар пайда болды. Бұл ұрпақтар арасындағы сабақтастыққа, отбасылық беріктікке және құндылықтар жүйесінің өзгеруіне тікелей әсерін тигізді. Осы тұрғыдан алғанда ажырасу статистикасы нарықтық қатынастарға өту кезеңіне тән әлеуметтік-мәдени өзгеру жағдайындағы отбасы институты дағдарысының айғағы болып табылады.

Статистикалық деректерге сүйенсек, көпұлтты әрі қалалану деңгейі неғұрлым жоғары өнеркәсіп орталығы болып табылатын Қарағанды облысында Қазақстанның өзге өңірлерімен салыстырғанда ажырасу деңгейі жоғары. Мысалы, 2023 ж. статистикалық мәліметтерде ажырасу көрсеткіші бойынша бұл аймақ республиканың басқа 16 облысынан ілгері, яғни еліміздегі екі ірі мегаполис Алматы мен Астанадан кейін үшінші орында тұр [Казахстанские семьи, 2024: 174-175].

1999 жылғы санақ деректері бойынша Қарағанды облысы бойынша барлығы – 30 5897 (62,5%) неке, 27 041 (5,5%) ажырасу, 2009 жылғы статистикалық деректер ерлер арасында барлығы – 278 974 (56,8%) неке, 26 031 (5,3%) ажырасу, әйелдер арасында – 285 124 (49,8%) неке, 53 639 (9,4%) ажырасу тіркелген [Неке және отбасы, 2011: 128]. Ал 2009 жылы АХАТ органдары Қарағанды облысы бойынша 9 945 (8,9%) некені тіркеген, 3 792 (3,4%) отбасы ажырасқан. Ажырасқандар ішінде 3 383-і қалалық, 409-ы ауылдық отбасы. 2021 жылы некеге тұрғандардың саны – 8 311 (7,3%), ажырасқандар саны – 4 024 (3,5%). Ажырасқандардың 3484-і қалалық, 540-ы ауылдық отбасы [Брак и разводы (по годам), 2026]. 2021 жылғы статистикалық материалдарға сүйене отырып, Қарағанды облысындағы ажырасу көрсеткішін жыныстық үлес салмағы бойынша қарастыруға болады. Қарағанды облысы бойынша ресми түрде некеде тіркелген ерлер – 24 1812 адам, әйелдер – 237 211 адам. Оның ішінде ажырасқан ерлер – 35 102, әйелдер – 54 190 [Брак и разводы (по годам), 2026: 7].

2025 жылғы мәлімет бойынша, облыс халқы 1 133 933 адамды құрады, оның ішінде қазақтар – 53,0%, орыстар – 31,1% , украиндар – 3,9% , немістер – 3,1% , татарлар – 2,4% , белорустар – 1,1%, кәрістер – 1,5% [Этнический..., 2025]. Осыған ұқсас этнодемографиялық құрылым облыс орталығы – Қарағанды қаласына да тән.

Неке тұрақсыздығының ең жоғарғы көрсеткіштері облыстың көпұлтты өнеркәсіптік қалалары болып табылатын Шахтинск, Саран және Теміртауда тіркелген, мұнда 2025 жылы жалпы ажырасу деңгейі тиісінше 1000 адамға шаққанда 3, 95; 3,68 және 3,54 болды, орташа облыстық көрсеткіш – 3,36-ға тең болды.

Ал қазақ халқы басым шоғырланған бірұлтты Қарқаралы, Ақтоғай, Шет, Нұра және Бұқар Жырау аудандарында тіркелген көрсеткіштер айтарлықтай төмен – 1000 адамға шаққанда 1,29-дан 2,52-ге дейін [Общий коэффициент, 2023–2025].

Ұлытау облысын салыстырмалы талдау барысында некелік-отбасылық үдерістердің даму бағытының өзгеше болып табылатыны айқындалды. 2022 жылы облыс халқы 231774 тұрғынды құраған, ал ондағы қазақтардың үлесі 76,2%-ға жеткен. Облыс орталығы – Жезқазған қаласында қазақтардың үлесі 69,5%, ал Жаңаарқа мен Ұлытау аудандарында тиісінше 92,9% және 93,4%-ға жеткен. Аталған облыстағы орыс, украин, неміс және татар халықтарының үлесі 14,3%; 3,0%; 1,3% және 1,2% деңгейінде [Ұлытауская область, 2023].

2022 жылы Ұлытау облысында жалпы ажырасу көрсеткіші 1000 адамға шаққанда – 2,48, атап айтқанда, қалаларда – 2,75, ал ауылдық аймақтарда, яғни Ұлытау және Жаңаарқа аудандарында тиісінше 1,15 және 1,47 құрады [Общий коэффициент, 2022; [Ұлытау аймағындағы..., 2023].

Екі облыстағы жағдайды салыстыру нәтижесінде некедегі тұрақсыздық деңгейіндегі айқын айырмашылықтар анықталды. Бұл өз кезегінде урбанизацияның, этнодемографиялық құрылымның және әлеуметтік-мәдени ортаның неке тұрақтылығына тигізетін әсерін көрсетеді.

Сонымен қатар, республикамыздағы ажырасудың басым бөлігі некелескеннен кейінгі алғашқы 1–4 жылға (30%-дан сәл жоғары), және одан кейінгі 5–9 жылдарға (28%-ішінде) келетінін атап өткен жөн [Калыш, Баудиярова, Исаева, 2016: 88; Аналитический отчет, 2021: 90].

Қазақ халқының қоғамдық санасында отбасы дәстүрлі түрде қоғамның әрі мемлекеттің тұрақтылығының негізі ретінде қарастырылды. Сондықтан некенің бұзылуы әлеуметтік тұрақтылыққа ұзақ мерзімді теріс әсер етуі мүмкін. Дәстүрлі мәдени үлгіде еразамат отбасын материалдық жағынан қамтамасыз ету мен қорғаудың кепілі деп танылып келеді. Ал некелік одақты сақтай алмау әулет пен қоғам алдындағы әлеуметтік жауапкершіліктің әлсіреуімен байланысты болды.

Ел этнографиялық информанттары некенің бұзылуы себептерінің қатарында тәрбиенің жеткіліксіздігін және ата-ананың тәлімгерлік рөлінің әлсіреуін жиі атап өтеді. Жастар арасында некеге деген жауапкершілік, қарым-қатынас мәдениеті және некенің құндылығы туралы тұрақты түсініктердің болмауы отбасылық жанжалдарға бейімділікті арттыратын негізгі фактор болып табылады. Дәстүрлі үлгілердің өзгеруі аясында кейбір отбасылар ұрпақтар сабақтастығын жоғалтуда, ал бұл неке қарым-қатынастардың әлсіздігінің белгісі [ДЭМ – V – VI].

Далалық этнографиялық зерттеулер барысында неке тұрақсыздығында қала мен ауыл ортасы арасындағы әлеуметтік мәдени айырмашылықтардың бар екендігін байқадық. Информанттардың сөзінше, ауылда ажырасу күні бүгінге дейін тек жұбайлар үшін емес, бүкіл әулет үшін «ұят» ретінде қабылданады. Ата-аналар өз кеңестері арқылы балалардың некесін сақтап қалуға тырысады. Ал қалада жастар ата-енеден бөлек, тәуелсіз болған соң ажырасуға әлдеқайда жеңіл қарайды [ДЭМ – VIII]. Бұл мысал ауылда дәстүрлі ұстанымдар неке беріктігіне тікелей әсер етуші фактор екендігін байқатады.

Ал келесі информанттар қалалық ортада неке тұрақсыздығына аға буынның да әсері бар екенін айтады. Қалалық жерлерде жастар бөлек тұрса да ежелгі жас отбасының тұрмысын, қаржылық шығындарын бақылауда ұстауға тырысады. Ер адамдар үлкенді сыйлау дәстүрін алға тартып, әрқашан анасының жағында болады. Нәтижесінде «келін» дәстүрлі талаптарды қабылдай алмай, ажырасуға бел байлайды [ДЭМ – IX]. Бұл дәстүрлі отбасы мен заманауи отбасының некеге деген көзқарасының алшақтығын көрсетеді. Ата-енеден қарым-қатынастың дұрыс болмауы қалалық ортада некелік тұрақсыздықтың басты қозғаушы күшіне айналып отыр.

Сонымен қатар, қазіргі таңда жастардың ажырасуға деген көзқарасының өзгергендігін байқаймыз. Бұрын ажырасу үлкен трагедия саналатын. Қазір алғашқы 2-3 жылда өзара түсіністік болмаса «ұят болмасын» деп ешкім шыдап отырмайды [ДЭМ – VIII – IX]. Бұл бір жағынан жеке адамның таңдау құқығы болса, екінші жағынан – некенің институционалдық құндылығын төмендетеді.

Некенің бұзылуына себеп болған әлеуметтік факторлардың арасында материалдық қиындықтар тұрмыстық қажеттіліктерге тым жоғары басымдық беру мәселесін атап өтуге болады. Экономикалық тұрақсыздық, жасырын жұмыссыздық, еңбек көші-қоны және үй мәселелері отбасында жанжалдардың болуының алғышарттары болып табылады. Сонымен қатар неке институтына деген үстірт көзқарас пен оның маңызын жете түсінбеушілік отбасының адамгершілік-құндылық мазмұнын төмендетеді.

Бұған қоса, отбасы тұрақтылығына кері әсер ететін факторларға маскүнемдік, нашақорлық, құмар ойын, тұрмыстық қорлық-зомбылық, некедегі опасыздық, үшінші тараптардың араласуы және басқа да ауытқушылық әрекеттері жатады. Бұл құбылыстарды құндылық бағыттарының дағдарысы дәстүрлі әдептік жүйенің әлсіреуімен түсіндіруге болады. Дәстүрлі жүйеде «ұят», «қанағат», «әдеп», «жауапкершілік» ұғымдары ішкі әлеуметтік бақылаудың пәрменді тетіктері қызметін атқарған болатын.

Осы теріс ықпалдардың ішінде ерлі-зайыптылардың ішкі қарым-қатынасына ата-аналары мен туыстарының орынсыз араласуы неке тұрақсыздығының өзіндік бір себебі ретінде айқындалады. Информанттардың айтуынша, ата-аналар тарапынан бітістірушілік ұстанымның болмауы және өз

баласына біржақты қолдау көрсетуі отбасы ішіндегі қақтығысты одан әрі ушықтырады. Қарсы тараптардың ата-аналары арасындағы келіспеушілік ерекше байқалады. Бұл тұрақты отбасылар арасындағы қақтығысқа айналып, жас жұбайлардың бір-бірінен алшақтауына апарып соғуы ықтимал. Мұндай жағдайларда бастапқы келіспеушіліктер жүйелі әрі тұрақты сипатқа ие болатын өзара айыптауларға ұласып, ажырасу ықтималдығын арттырады [ДЭМ – VII – VIII; Полев, 2007]. Сонымен қатар отбасында ашық қарым-қатынастардың орнамауы қызғаныш пен күдікті арттырады, бұл сенім мәселесін некедегі тұрақсыздықтың маңызды психологиялық ықпалына айналдырады.

Дәстүрлі дүниетанымда жесірлер жетімдердің құқығын қорғау маңызды орын алады. Қазақтың төл мәдениетінде отбасының әлеуметтік тұрғыдан осал мүшелеріне қамқорлық жасау, олар үшін жауапкершілік алу тарихи тұрғыдан тамырланған. Алайда қазіргі өзгерістер кезеңінде кейбір ата-аналардың өз балаларынан алшақтау жағдайлары байқалуда. Бұл құбылысты информанттар адамгершілік қағидалар дағдарысының көрінісі ретінде қабылдайды. Оның ішінде кәмелетке толмаған балаларды асыраудан бас тарту немесе әкелердің алимент төлеуден жалтаруы сияқты аса өзекті әлеуметтік мәселелер де бар [І; Фигдор, 1995].

Сондай-ақ келіннің күйеуінің отбасына кірігуіне қатысты қақтығыстар елеулі орын алады. Дәстүрлі қазақ қоғамында келін үлкендерге құрмет көрсетіп, күйеуінің туған-туыстарымен жылы қарым-қатынастар орнатуы тиіс болатын. Алайда заманауи қоғамда келіннің осы дәстүрді елемей, менмендік танытуы, отбасы мүшелерімен араласуға ниет танытпауы шиеленіс тудыратын фактор ретінде бағаланады. Ол тек бір отбасының ғана емес, бүкіл туыстық желінің тұрақтылығына кері әсер етеді.

Орталық Қазақстандағы қалаларда ата-аналар балалардың отбасындағы өз міндеттері туралы түсініктердің әлсіреуі байқалады. Мұның бір көрінісі қартайған ата-аналарын қараусыз қалдырып, арнайы мекемелерге орналастыру үдерісінің белең алуы. Ауылдық ортада мұндай жағдайлар әлдеқайда сирек кездеседі. Бұл дәстүрлі әлеуметтік бақылау тетіктерінің ауылдық жерде әлі де пәрменді екенін айғақтайды [ДЭМ – I – II].

Сонымен қатар, жас отбасыларға ата-аналар тарапынан көрсетілетін қолдауда некенің тұрақтылығына тікелей әсер етеді. Материалдық қамқорлық тұрақты бақылау жас жұбайлардың тәуелділігін тудырып, олардың дербес шешім қабылдау қабілетін төмендетеді. Керісінше, оқу немесе еңбек көші-қоны жағдайында бақылаудың болмауы жауапкершіліктің төмендеуіне және жат мінез-құлық үлгілерінің қалыптасуына ықпал етуі мүмкін [Порохнюк, 2013].

Ұсынылған деректер Қарағанды және Ұлытау облыстарындағы некелік тұрақсыздықтың күрделілігін және экономикалық, әлеуметтік-мәдени және психологиялық ықпалдардың үйлесіміне байланысты екенін көрсетеді. Қалалық ортада некеге утилитарлық тұрғыдан қарау және материалдық игіліктерге басымдық беру үрдісі белең алуда, бұл неке тұрақтылығының сақталуына негіз болатын құндылықтардың әлсіреуін білдіреді.

Жалпы алғанда, некедегі тұрақсыздықтың әлеуметтік-құндылық қағидалары отбасы институтының жаңғыруы мен урбанизация жағдайындағы ауқымды өзгеруін көрсетеді. Бұл мәселе пәнаралық терең талдау әлеуметтік саясат деңгейіндегі кешенді іс-шараларды талап етеді.

Қорытынды. Қарағанды Ұлытау облыстарына жүргізілген статистикалық және этнологиялық зерттеу өңірдегі неке тұрақсыздығы күрделі сипатқа ие екендігін және әлеуметтік-экономикалық, мәдени және психологиялық факторлармен өзара байланысты болып табылатынын көрсетті. Өңірлік статистика қалалық ортада ажырасу деңгейі ауылдық жерлермен салыстырғанда жоғары екенін растайды. Бұл ауылдық жерлерде ұрпақтар сабақтастығы мен әлеуметтік бақылау амалдарының жақсы сақталуының айқын көрінісі. Ел арасынан жиналған мәліметтер дәстүрлі неке мен отбасыға деген көзқарастардың өзгергенін, кеңейтілген отбасы институтының әлсіреуін және ата-ана беделінің төмендеуін көрсетеді. Тұрақсыздандырушы факторлардың қатарында экономикалық құбылмалық, психологиялық тұрғыда некеге дайындықтың төмендігі, зиянды мінез-құлық түрлері, некеге деген немқұрайлылық жатады.

Аймақтағы неке тұрақсыздығы – урбанизация мен әлеуметтік жаңғыру үдерістерінің нәтижесі. Алынған қорытындылар жас отбасыларға әлеуметтік қолдау көрсетуді, отбасылық тәлім-тәрбие беру бағдарламаларын дамытуды және дәстүрлі мәдениеттің оңтайлы элементтерін заманауи жағдайларға үйлестіруге бейімдеуді қамтитын кешенді шараларды қолдану қажеттілігін негіздейді.

Далалық этнографиялық материалдар

ДЭМ I – Елеуов Жеңіс, 1945 жылы туған. Жаңаарқа ауылы, Жаңаарқа ауданы, Ұлытау облысы.

ДЭМ II – Алпысбаев Рыскалы Тайкенұлы, 1948 жылы туған. Атасу ауылы, Жаңаарқа ауданы, Ұлытау облысы.

ДЭМ III – Қалиева Жанар Байсарқызы, 1964 жылы туған. Ұлытау ауылы, Ұлытау ауданы, Ұлытау облысы.

ДЭМ IV – Садуақасова Альмира Төлеубайқызы, 1988 жылы туған. Жезқазған қаласы, Ұлытау облысы.

ДЭМ V – Әлпаттина Гүлнара Шериязданқызы, 1951 жылы туған. Қарағанды қаласы, Қарағанды облысы.

ДЭМ VI – Алпысбаев Телеухан Тайкенұлы, 1955 жылы туған. Қарағанды қаласы, Қарағанды облысы.

ДЭМ VII – Медеуова Шолпан Мелдібаевна, 1967 жылы туған. Ақшатау кенті, Шет ауданы, Қарағанды облысы.

ДЭМ VIII – Бақтыгелдинова Айым Амангелдіқызы, 1972 жылы туған. Шахтинск қаласы, Қарағанды облысы.

ДЭМ IX – Өсербайқызы Әсел, 1994 жылы туылған. Қасым Аманжолов ауылы, Қарақаралы ауданы, Қарағанды облысы.

Әдебиеттер

Абдулина, 2024 – *Абдулина А.Т.* Этносоциология Казахстана и сельское население Жетысу: на изломе советской эпохи и становления независимости. Алматы: ИП «Мадияр», 2024. 584 с.

Аналитический отчет, 2021 – *Аналитический отчет* по результатам социологического исследования на тему: «Разводы и их последствия». Нур-Султан: Казахский институт общественного развития, 2021. 150 с.

Аронс, 1995 – *Аронс К.* Развод: крах или новая жизнь? / Пер. с англ. М.: МИРТ, 1995. 448 с.

Баудиярова, Исаева, 2016 – *Баудиярова К.Б., Исаева А.И.* Қазақстандағы неке және отбасы мәселесінің зерттелуі. Алматы: Қазақ университеті, 2016. 244 б.

Брак и разводы (по годам), 2026 – *Брак и разводы (по годам)* // Динамические ряды. Карагандинская область. Статистика регионов РК. 2026 год // <https://stat.gov.kz/> (қаралған күні: 04.09.2026).

Гриценко, 1989 – *Гриценко В.В.* Факторы устойчивости национально-смешанных и однонациональных браков (по материалам этносоциологического исследования в г. Аркалыке Казахской ССР): автореф. дис. ... канд. ист. наук. М., 1989. 21 с.

Казахстанские семьи, 2024 – *Казахстанские семьи.* Национальный доклад. Астана: КИОР, 2024. 239 с.

Кент, 1993 – *Кент М.* Стратегия развода / Пер. с англ. СПб.: Лениздат, 1993. 142 с.

Калыш, 2013 – *Калыш А.Б.* Внутрисемейные конфликты и разводы в современном Казахстане. Алматы: Арыс, 2013. 160 с.

Калыш, Баудиярова, Исаева, 2016 – *Калыш А., Баудиярова К., Исаева А.* Проблемы устойчивости и конфликтности браков в Южном Казахстане. Алматы: Қазақ университеті, 2016. 160 с.

Неке және отбасы, 2011 – *Неке және отбасы.* 2009 жылғы Қазақстан Республикасы халқының ұлттық санағының қорытындылары. Статистикалық жинақ / Ред. А.А. Смаилов. Астана: ҚР Статистикалық агенттігі, 2011. 128 б.

Общий коэффициент, 2023-2025 – *Общий коэффициент разводимости* в Карагандинской области, 2023–2025 гг. // <https://stat.gov.kz/ru/> (Дата обращения: 20 января 2026 г.)

Полев, 2007 – *Полев А.М.* Развод: психологические последствия для бывших супругов. М.: [б.и.], 2007. 231 с.

Порохнюк, 2013 – *Порохнюк Е.В.* Эволюция семейных ценностей в процессе трансформации традиционной семьи в российском и восточном обществах: социологический анализ // Вестник АГТУ. Социально-гуманитарные науки. 2013. № 1 (55). С. 79–81.

Ұлытауская область, 2023 – *Ұлытауская область* // <https://stat.gov.kz/ru/> (Дата обращения: 22 декабря 2023 г.).

Ұлытау аймағындағы..., 2023 – *Ұлытау аймағындағы жалпы ажырасу көрсеткіші.* 2022 ж. // <https://stat.gov.kz/news/2022-zhyl-y-nekeler-men-azhyrasular/> (Дата обращения: 22 февраля 2023 г.).

Фигдор, 1995 – *Фигдор Г.* Дети разведённых родителей: между травмой и надеждой. М.: Наука, 1995. 376 с.

Этнический состав, 2025 – *Этнический состав населения* районов и городов Карагандинской области по оценке на начало 2025 года // Численность населения Республики Казахстан по отдельным этносам и возрастным группам (на начало 2025 г.) // <https://stat.gov.kz/ru/> (Дата обращения: 2 февраля 2026 г.).

Beck, Scott, Giddens, 1994 – *Beck U., Scott L., Giddens A.* (Eds.). Reflexive Modernization: Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order. Stanford: Stanford University Press, 1994. 228 p.

Giddens, 1990 – *Giddens A.* The Consequences of Modernity. Cambridge: Polity Press, 1990. 186 p.

Chesterton, 2007 – *Chesterton G.K.* The Superstition of Divorce. New York: Cosimo, Inc., 2007. 164 p.

Fagan., Churchill, 2012 – *Fagan P.F., Churchill A.* The Effects of Divorce on Children // Marriage Research synthesis. 2012. 48 p.

Maslow, 1970 – *Maslow A.H.* Motivation and Personality. New York: Harper and Row, 1970. 394 p.

Field ethnographic materials

- FEM I – Yeleuov Zhenis, born in 1945. Zhanaarka village, Zhanaarka district, Ulytau region.
 FEM II – Alpysbayev Ryskali Taikenuly, born in 1948. Atasu village, Zhanaarka district, Ulytau region.
 FEM III – Kalieva Zhanar Baysarkyzy, born in 1964. Ulytau village, Ulytau district, Ulytau region.
 FEM IV – Saduakasova Almira Toleubaykyzy, born in 1988. Zhezkazgan city
 FEM V – Alpattina Gulnara Sheriyazdankyzy, born in 1951. Karaganda city, Karaganda region.
 FEM VI – Alpysbayev Toleukhan Taikenuly, born in 1955. Karaganda city, Karaganda region.
 FEM VII – Medeuova Sholpan Meldibayevna, born in 1967. Akshatau village, Shet district, Karaganda region.
 FEM VIII – Bakhtygeldinova Ayim Amangeldinova, born in 1972. Shaktinsk city, Karaganda region.
 FEM IX – Oserbaykyzy Assel, born in 1994. Kasyrman village, Karkaraly district, Karaganda region.

References

- Abdulina, 2024 – *Abdulina A.T.* Etnosotsiologiya Kazakhstana i sel'skoye naseleniye Zhetysu: na izlome sovetskoy epokhi i stanovleniya nezavisimosti [Ethnology of Kazakhstan and the rural population of Zhetysu: at the turning point of the Soviet era and the formation of independence. Almaty: IP «Madiyar», 2024. 584 p. [in Russian]
- Analiticheskiy otchet, 2021 – *Analiticheskiy otchet po rezul'tatam sotsiologicheskogo issledovaniya na temu: «Razvody i ikh posledstviya»*. [Analytical report on the results of a sociological study on the topic: “Divorces and their consequences”. Nur-Sultan: Kazakh Institute of Social Development, 2021. 150 p. [in Russian]
- Arons, 1995 – *Arons K.* Razvod: krakh ili novaya zhizn' / Per .s angl. [Arons K. Divorce: Collapse or New life?] Translated from English. Moscow: MIRT, 1995. 448 p. [in Russian]
- Baudiyarova, Isayeva, 2016 – *Baudiyarova K.B., Isayeva A.I.* Study of the problem of marriage and family in Kazakhstan [Study of the problem of marriage and family in Kazakhstan]. Almaty: Kazakh University, 2016. 244 p. [in Kazakh]
- Beck U., Scott L., 1994 – *Beck U., Scott L., Giddens A.* Reflexive Modernization: Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order. Stanford: Stanford University Press, 1994. 228 p. [in English]
- Brak i razvody (po godam), 2026 – *Brak i razvody (po godam)* [Marriage and divorce (by year)] // Dinamicheskie ryady. Karagandinskaya oblast. Statistika regionov RK. 2026 god. <https://stat.gov.kz/> (Karagan kuni: 04.09.2026) [in Russian].
- Chesterton, 2007 – *Chesterton G.K.* The Superstition of Divorce. New York: Cosimo, Inc., 2007. 164 p. [in English]
- Etnicheskiy sostav, 2026 – *Etnicheskiy sostav naseleniya rayonov i gorodov Karagandinskoy oblasti po otsenke na nachalo 2025 goda* // Chislennost naseleniya Respubliki Kazakhstan po otdelnym etnosami i vozrastnym gruppam (na nachalo 2025 g.) [Ethnic composition of the population of districts and cities of the Karaganda region as of the beginning of 2025] // Population of the Republic of Kazakhstan by ethnic group and age group (as of the beginning of 2025) // <https://stat.gov.kz/ru/> (Data obrashcheniya: 2 fevralya 2026 g.) . [in Russian]
- Fagan, Churchill, 2012 – *Fagan F.P., Churchill A.* The Effects of Divorce on Children // Marri Research synthesis. 2012. 48 p.[in English]
- Figdor, 1995 – *Figdor G.* Deti razvedennykh roditeley: mezhdru travmoy i nadezhdom [Children of Divorced Parents: Between Trauma and Hope]. Moscow:Nauka,1995.376 p.[in Russian]
- Giddens, 1990 – *Giddens A.* The Consequences of Modernity. Cambridge: Polity Press, 1990. 186 p. [In English]
- Gritsenko, 1989 – *Gritsenko V.V.* Factory ustoychivosti nationalno-smechannykh i ononatsionalnykh brakov (po materialam enosotsiologicheskogo issledovaniya v g. Arkalyke Kazakhskoy SSR) [Factors of stability of national-mixed and same-ethnic marriages (based on the materials of ethno-sociological research in the city of Arkalyk, Kazakh SSR)]: author's abstract of diss. ... candidate of historical sciences. Moscow, 1989. 21 p. [in Russian]
- Kazakhstanskiye sem'i, 2024 – *Kazakhstanskiye sem'i*. National'nyy doklad [Kazakhstani families. National report]. Astana: KIOR, 2024. 239 p. [in Russian]
- Kalysh, 2013 – *Kalysh A.B.* Vnutrisemeynyye konlikty i razvody v sovremennom Kazakhstane [Intrafamily conflicts and divorces in modern Kazakhstan]. Almaty: Arys, 2013. 160 p. [in Kazakh]
- Kalysh, Baudiyarova, Isayeva, 2016 – *Kalysh A., Baudiyarova K., Isayeva A.* Problemy ustoychivosti i konfliktnosti brakov v Yuzhnom Kazakhstane [Problems of stability and conflict of marriages in South Kazakhstan]. Almaty: Kazak University, 2016. 160 p. [in Russian]
- Kent, 1993 – *Kent M.* Strategiya razoda [Divorce Strategy] / Translated from English. St. Petersburg: Lenizdat, 1993. 142 p. [in Russian]
- Maslow, 1970 – *Maslow A.H.* Motivation and Personality. New York: Harper and Row, Publishers, 1970. 394 p. [in English]
- Neke zhane otbasy, 2011 – *Neke zhane otbasy*. 2009 zhylyg Qazaqstan Respublikasy halqynyn ulttyq sanagynyn qorytyndylary. Statisticheskalyq zhinag [Marriage and family. Results of the 2009 National Population Census of the Republic of Kazakhstan. Statistical collection] / Red. A.A. Smailov. Astana: QR Statistikalyq agenttigi, 2011. 128 b. [in Kazakh].

Obshchiy koeffitsiyent, 2026 – *Obshchy koefitsvent razvodimosti v Karagandinskoy oblasti. 2023–2025* [Total divorce rate in Karaganda region, 2023–2025] // <https://stat.gov.kz/ru/> (Accessed: 20 January 2026). [in Russian]

Polev, 2007 – *Polev A.M. Razod: psikhologicheskiye posedstviya dlya byvshikh suprugov* [Divorce: psychological consequences for former spouses]. Moscow: [with. publ.], 2007. 231 p. [in Russian]

Porokhnyuk, 2013 – *Porokhnyuk Y.V. Evolyutsiya semeynykh tsennostey v protsesse transformatsii traditsionnoy sem'i v rostyskom i vostochnom obshchestvakh: sotsiologicheskiy analiz* [Evolution of family values in the process of transformation of the traditional family in Russian and Eastern societies: sociological analysis] // ASTU Bulletin. Social and Humanitarian Sciences. 2013. No. 1 (55). P. 79-81. [in Russian]

Ulytauskaya oblast', 2023 – *Ulytauskaya oblast'* [Ulytau region] // <https://stat.gov.kz/ru/> (Accessed: 20 December 2026). [in Kazakh]

Ulitaw aymagindagi, 2023 – *Ulitaw aymagindagi jalpi ajiasw körsetkisi. 2022 jilg* [Total divorce rate in the Ulytau region. 2022] // National Bureau of Statistics: <https://stat.gov.kz/news/2022-zhyl-y-nekeler-men-azhyrasular/> (Accessed: 24 February 2023). [in Kazakh]

СОДЕРЖАНИЕ / МАЗМУНЫ ОТАН ТАРИХЫ № 29(3). 2026

<i>Dinasheva L.G., Alimbekuly A.A., Saparbekova B.</i> HISTORIOGRAPHY OF WRITTEN SOURCES ON THE HISTORY OF KAZAKHSTAN FROM THE 6th TO THE EARLY 13th CENTURIES: EVOLUTION OF TRANSLATIONS, TEXTUAL CRITICISM, AND HISTORICAL-GEOGRAPHICAL INTERPRETATION.....	964
<i>Suleimenova D.K., Agatay O.M.</i> ULUS OF JOCHI AND THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA, 1380–1395 FROM VASSALAGE TO ALLIANCE.....	973
<i>Порсин А.А.</i> ВЛИЯНИЕ КЛИМАТА И ЭПИДЕМИЙ НА ПОЛИТИЧЕСКУЮ СИТУАЦИЮ В ЗОЛОТОЙ ОРДЕ В КОНЦЕ XIII – НАЧАЛЕ XIV ВВ.....	985
<i>Джумагалиев Д.А., Сабитов Ж.М.</i> «КРИЗИС XIV ВЕКА» И ФОРМИРОВАНИЕ НОВЫХ МЕХАНИЗМОВ ЛЕГИТИМАЦИИ ВЛАСТИ (ПО МАТЕРИАЛАМ «МАДЖМУ АТ-ТАВАРИХ»).....	997
<i>Амирбекова С.К., Саркыткан К., Дюсенов Б.Д.</i> ХОРЕЗМ, МАВЕРАННАХР И ДЕШТ-И КИПЧАК В АРАБСКИХ РУКОПИСЯХ ВАТИКАНСКОЙ АПОСТОЛЬСКОЙ БИБЛИОТЕКИ.....	1011
<i>Koshymova A.O., Nogaibaeva M.S.</i> TOPONYMS IN KAZAKH EPICS: HISTORICAL, TOPONYMIC AND ETHNOCULTURAL ANALYSIS (BASED ON THE POEM “KOBYLANDY BATYR”).....	1032
<i>Kambarbekova G.A.</i> CENTRAL ASIA THROUGH THE LENS OF AN INDIAN TRAVELER: PEOPLE, CUSTOMS, AND TOPONYMY.....	1044
<i>Тылахметова А.С., Черниенко И.Б.</i> ГОСУДАРСТВЕННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ХАНА АБИЛМАМБЕТА В ОЦЕНКАХ ИСТОРИОГРАФИИ.....	1063
<i>Abenova G.A., Tokishkadirov B.B., Mamyrbekov A.M.</i> KAZAKH–DZUNGAR RELATIONS IN MODERN HISTORIOGRAPHY	1079
<i>Beisembayeva A.R.</i> KAZAKH–DZUNGAR RELATIONS FROM THE SECOND HALF OF THE XVII CENTURY TO THE 1750S: THE SOURCE BASE OF THE RESEARCH.....	1092
<i>Galimov Ye.A., Kabuldinov Z.Ye.</i> UPRISINGS OF THE KAZAKHS OF THE JUNIOR ZHUZ AGAINST THE ABOLITION OF THE AUTHORITY OF SULTAN-RULERS.....	1104
<i>Toraigyrov Ye.M.</i> THE KAZAKH POPULATION AND THE MILITARY- ADMINISTRATIVE POLICY OF THE RUSSIAN EMPIRE ON THE RIGHT BANK OF THE IRTYSH RIVER (SECOND HALF OF THE XVIII CENTURY TO THE EARLY XIX CENTURY).....	1117

Төлебаева Ж.М., Хайрулдаева А.М.

ШОҚАН УӘЛИХАНОВ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚТАР МЕН ОРТА АЗИЯ
ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ XIX ҒАСЫРДАҒЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАРЫ.....1131

Құрманбек Қ., Қайполла Қ., Нұржанбек Н.

ҚАЗАҚ АҒARTУШЫЛАРЫНЫҢ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ
ШАҒАТАЙ ТІЛІНДЕГІ ДІНИ ТЕРМИНДЕР
(Зәкірия бин Ибраһимнің «Мұхтасар ‘илм-И Ғал» еңбегі негізінде).....1143

Ахметова Г.М.

ТОРГОВОЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО В ПРОЦЕССАХ
ЭКОНОМИЧЕСКОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ СЕВЕРО-ВОСТОЧНОГО
КАЗАХСТАНА (КОНЕЦ XIX – НАЧАЛО XX ВЕКА).....1156

Черниенко Д.А., Тойбаев А.Ж.

ЭТНОДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В ЖЕТЫСУСКОЙ ОБЛАСТИ
В КОНЦЕ XIX – НАЧАЛЕ XXI В. (ПО ДАННЫМ ПЕРЕПИСЕЙ НАСЕЛЕНИЯ).....1173

Оразов Р.Е., Тілеубаев Ш.Б., Қоңқабаева А.Н.

ЖЕТІСУ ОБЛЫСЫНДАҒЫ 1916 ЖЫЛҒЫ КӨТЕРІЛІСТІҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ.....1195

Abdrakhmanova G.S., Kalenova T.S., Tuleubayev Zh.Z.

THE IDEA OF NATIONAL REVIVAL IN THE WORKS
OF THE ALASH FIGURES: A HISTORICAL ANALYSIS.....1213

Жүсіп С.А., Маслов Х.Б.

ЧЕХИЯ МЕН СЛОВАКИЯ ДЕРЕККӨЗДЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ
БЕЙНЕСІ: МӘДЕНИЕТ, ҰЛТ ЗИЯЛЫЛАРЫ ЖӘНЕ АЛАШ ОРДА.....1228

Сулейменова Г.Ж., Оразаева Ж.Ж., Аликулова Н.С.

XX ҒАСЫР БАСЫНДА ҚАЗАҚ ӨЛКЕСІНДЕГІ
БІЛІМ БЕРУДІҢ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ, ЖАҢАША
ТЕНДЕНЦИЯ, ОҚЫТУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ МӘСЕЛЕЛЕР.....1241

Байсалдина Г.Ж., Козыбаева М.М.

1918–1936 ЖЫЛДАРДАҒЫ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ САЙЛАУ
ҚҰҚЫҒЫНАН АЙЫРУ САЯСАТЫ: ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗДЕР,
ӨҢІРЛІК ПРАКТИКА ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК САЛДАРЛАР.....1254

Shakenov A.

HISTORICAL FIGURES IN RURAL STREET NAMES
OF NORTHERN KAZAKHSTAN: FROM SOVIET TO NATIONAL PANTHEON.....1268

Сулейменова А.

1925–1933-ЖЫЛДАРДАҒЫ «КІШІ ҚАЗАН» НАУҚАНДАРЫНЫҢ
ҚАЗАҚСТАННЫҢ ШЫҒЫС ӨҢІРЛЕРІНДЕ ЖҮРГІЗІЛУ ТАРИХЫ:
АРХИВТІК ДЕРЕККӨЗДЕРГЕ ШОЛУ.....1281

Омарова Г.А., Төленова З.М., Қожаханова Қ.К.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ 1931–1933 ЖЫЛДАРДАҒЫ
АШАРШЫЛЫҚТЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ЗАРДАПТАРЫ:
АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ МЕН ҚАЛАСЫ МАТЕРИАЛДАРЫ НЕГІЗІНДЕ.....1301

Әлібек С.Н., Косанбаев С.К., Пазиров Е.Д.

1930-ШЫ ЖЫЛДАРЫ ОҢТҮСТІК Өңірде саяси

қуғын-сүргінге ұшыраған оқу-ағарту

саласы қызметкерлерінің қасиетті тағдыры.....1316

Issabek M.K., Gündoğdu A.

WOMEN OF SOUTH KAZAKHSTAN IN THE CONTEXT

OF STALINIST REPRESSIONS: THE FATE OF MOTHERS

AND THE FORMATION OF HISTORICAL MEMORY.....1331

Kassymova D.B., Abdrakhmanov B.N., Kenzhegalin A.K.

MIGRATIONS IN THE SYSTEM OF THE SOVIET-CHINESE

BORDER IN THE 1940S: SOCIETAL SECURITY IN THE KAZAKH SSR.....1347

Turgunbayev I.E., Makhayeva A.Sh., Zhanatayeva K.B.

MODERNIZATION IN THE EARLY REPUBLIC OF TÜRKİYE:

INTELLECTUAL EMIGRATION AND THE IDEOLOGICAL TRANSFER.....1360

Сауыркан Е., Каипбаева А.Т.

ТРАНСШЕКАРАЛЫҚ КӨШІ-ҚОН: XX ҒАСЫРДЫҢ

БАСЫНДА ҚЫТАЙ МЕН МОҢҒОЛИЯҒА ӨТКЕН

ҚАЗАҚ БОСҚЫНДАРЫ ЖӘНЕ БАЛАЛАР ТАҒДЫРЫ.....1371

Базарбаев К., Батырбекқызы Г., Эрен Акдениз

ТҮРКІЯ–ҚАЗАҚСТАН ҚАТЫНАСТАРЫНДАҒЫ

ЖҰМСАҚ КҮШ ПЕН ЭТНИКАЛЫҚ СӘЙКЕСТІК ЫҚПАЛЫ.....1388

Zharylgassynova B., Duisenbay D.

AGRICULTURAL CULTURE OF THE KARAKUYS

SETTLEMENT: BASED ON ARCHAEOBOTANICAL

MATERIALS OF THE EARLY IRON AGE.....1405

Турганбаева Л.Р., Азитаев С.С.

АРХИТЕКТУРНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ СРЕДНЕВЕКОВОГО МАВЗОЛЕЯ

НА ГОРОДИЩЕ КЫШКАЛА (КЫЗЫЛОРДИНСКАЯ ОБЛАСТЬ).....1418

Ергали Г., Қалыш А.Б., Исаева А.И.

ЭТНОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ БРАЧНОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

СРЕДИ КАЗАХОВ КАРАГАНДИНСКОЙ И УЛЫТАУСКОЙ ОБЛАСТЕЙ.....1432

Ахантаева Ә.Ж.

ЖЕТІСУ Өңіріндегі егіншілік өнімдері

және оның тұрмыста қолданылуы.....1445

Ш.Ш. Уәлиханов ат. Тарих және этнология институты
Алматы қ., Шевченко көш., 28
Тел/факс: +7 727 261 67 19
e-mail: kazhistory@bk.ru